

Секція 5 НАУКОВІ ОСНОВИ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ

УДК 37.018.554:371

Л.М. Філіпішина, канд. екон. наук., доц. (ПФ ХДУХТ, Первомайськ)
О.В. Діордіяченко, ст. викл. (ПФ ХДУХТ, Первомайськ)

ДІЛОВІ ІГРИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЕКОНОМІСТІВ

Здійснено аналіз ролі та функцій ділової гри під час вивчення іноземної мови, досліджено переваги ділових ігор над традиційними методами навчання, їхній вплив на розвиток професійних умінь та творчих здібностей студентів.

Проанализированы роль и функции деловой игры при изучении иностранного языка, исследованы преимущества деловых игр над традиционными методами обучения, их влияние на развитие профессиональных умений и творческих способностей студентов.

The role and functions of role plays during the learning foreign language are being analyzed; the advantages of role plays over the traditional educational methods, their influence on the development of the students' professional skills and creative abilities are being researched in this article.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність формування професійної компетентності на заняттях з іноземної мови обумовлена соціально-економічними чинниками суспільного розвитку України. Орієнтація економіки України на міжнародні контакти, інтернаціоналізація ділових стосунків, особливо в галузях менеджменту, маркетингу, виробництва, продажу та закупівлі товарів та обладнання, комерційного права, з одного боку, передбачає необхідність перебудови освітнього процесу у цілому на більш ефективних основах, а з іншого — підвищує важливість кожної навчальної дисципліни у професійному становленні майбутніх спеціалістів. Випускник вищої школи — це спеціаліст, який отримав професійну підготовку в галузі обраної сфери діяльності, має широкий світогляд, коло умінь, культуру мовленнєвого спілкування не тільки рідною мовою, але й іноземною. Активізація міжнародних контактів і розширення можливостей спілку-

вання з представниками різних культур актуалізує проблему підготовки майбутніх економістів до іншомовного спілкування. У міжнародних системах економічної освіти володіння іноземною мовою на рівні спілкування, знання специфіки міжкультурної комунікації є важливим показником рівня професіоналізму, одним із обов'язкових компонентів вищої освіти.

Потреби соціальної практики пояснюють зростання інтересу до дослідження ролі іноземної мови у професійній підготовці економічних кадрів. Цілком справедливим є твердження про те, що актуалізація навчання іноземним мовам у вищій економічній школі визначається не тільки зростанням міжнародних контактів, але й якісними змінами в міжнародній економіці, техніці, виробництві, потребами у володінні навичками іншомовного спілкування тією мірою, яка необхідна для співпраці, співтворчості та взаєморозуміння представників різних культур. Така взаємодія і спілкування можливі лише за наявності якісної професійної підготовки і достатнього рівня мовленнєвої культури іноземної мови. Комунікативна лінгвістика суттєво вплинула на методику викладання іноземних мов, зосередивши увагу на проблемах ситуативно обумовленого навчання усним видам мовленнєвої діяльності, розробці комунікативно орієнтованих вправ, використанні ділових ігор.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науково-педагогічній і методичній літературі є багато визначень ділових ігор, але єдиний підхід до визначення поняття ділової гри досі не виробився.

Як зазначає А. Вербицький, у широкому значенні ділова гра може бути визначена як знакова модель професійної діяльності, контекст якої задається знаковими засобами — за допомогою мов моделювання, імітації та зв'язку, включаючи природну мову [1]. У цьому визначенні не враховується практична сторона діяльності учасників гри. Козлова О. та Разу М. під час визначення ділової гри вказують на таку її якість, як прийняття рішень: "Ділова гра — імітаційний управлінський процес, тобто процес вироблення і прийняття рішення для конкретної ситуації в умовах поетапного, багатокрокового уточнення необхідних чинників, аналізу інформації, яка додатково надходить і виробляється під час гри" [3]. Згідно з визначенням І. Сироежина, ділову гру варто розуміти як живу модель, яка відтворює процес прийняття рішень і взаємодії учасників системи управління [1].

Мета та завдання статті. Автори статті ставлять за мету розкрити роль та функції ділових ігор, які забезпечують професійну спрямованість підготовки майбутнього фахівця засобами англійської мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ділові ігри є одним із найефективніших шляхів формування комунікативної компетенції за допомогою активізації навчання, що дозволяє безпосередньо включити процес навчання іноземній мові у модель майбутньої трудової діяльності студентів.

Готуючи майбутніх фахівців, викладачі повинні прагнути не тільки озброїти студентів науковими знаннями, але і сприяти виробленню у них практичної діловитості й заповзятливості, формувати навички активного економічного мислення. Тому важливо проводити зі студентами навчальні ділові ігри, які певною мірою імітують професійні економічні ситуації.

У студентів — учасників гри, розвиваються практичні навички роботи в умовах трудового колективу, вони набувають досвіду управління, керівництва і організації колективу, освоюють навички комплексного творчого вирішення проблем.

Дидактична функція спрямована на розширення, поглиблення, закріплення знань, отриманих на лекціях і у процесі виконання практичних занять, та їх самостійного застосування в різноманітних ситуаціях, на поєднання масового характеру та індивідуалізації підготовки спеціаліста. На основі знань, умінь і навичок формуються переконання, які складають світогляд, розвивається творчий підхід до виконання майбутніх професійних функцій.

Досить вагоме і виховне значення гри. У процесі гри, спільного аналізу, пошуку і прийняття рішень студент засвоює моральні й соціально-психологічні норми поведінки. Навчальна ділова гра більшою мірою сприяє формуванню у студентів активності, самостійності, організованості, почуття обов'язку, розвитку таких важливих якостей особистості, як колективізм, взаємовиручка, взаємодопомога, а також дає можливість висунути на передній план методи самонавчання, підвищити інтерес до навчального процесу.

За характером пізнавальної та трудової активності студентів варто виокремити чотири основні групи ігор – це:

- 1) ігри, зорієнтовані на засвоєння знань, навичок, умінь, передбачених програмою навчального предмета;
- 2) ігри, спрямовані на формування спільних способів пізнання діяльності, культури, навчальної праці, досвіду творчої діяльності;
- 3) ігри, мета яких — вироблення досвіду науково-дослідної діяльності за профілем спеціальності;
- 4) професійні ігри.

У процесі цих ігор формуються уміння іншомовного спілкування, самостійність, організованість, діловитість, дисциплінованість, творча активність, колективні якості особистості.

Ділові ігри виконують і компенсаторну функцію, тобто дають змогу компенсувати відсутність або недостатність комунікативного досвіду, наближаючи навчальну діяльність до умов володіння іноземною мовою в ситуаціях, максимально наближених до реальних.

Результативність ділової гри в розв'язанні дидактичних завдань у процесі вивчення іноземної мови багато в чому залежить від того, наскільки її учасники чітко уявляють, до чого вони мають прийти в результаті. Як викладач, так і студент повинні знати, що ділова гра сприяє набуттю професійного досвіду майбутніми спеціалістами; перевірці стилів мислення і поведінки, що склалися в ситуаціях спілкування; формуванню комунікативних умінь і навичок, розвитку комунікативних здібностей і культури іншомовного мовлення; накопиченню досвіду прийняття рішень і аналізу професійних завдань у межах такого спілкування.

Під час побудови, підготовки і проведення ділової гри доцільно створити реальну обстановку, в якій студенти виступають виконавцями конкретних ролей. Ролі повинні мати проблемний характер, а їх розподіл має відбуватися з урахуванням індивідуальних можливостей і схильностей, соціального статусу студентів. Зміст ділової гри має будуватися на конкретному мовному матеріалі професійної спрямованості, що дозволить поєднувати навчання іноземній мові з виконанням професійних дій, що моделюють майбутню самостійну діяльність студентів у обраній професійній сфері.

Під час ділових ігор звичайне заняття перетворюється на робочий день в офісі, презентацію фірми тощо. З перших занять між студентами розподіляються ролі менеджера, генерального директора, торгових представників. Студенти знайомляться з інформацією про фірму, домовляються про її розташування, визначають вид бізнесу, яким будуть займатися.

У результаті кожен із учасників одні й ті самі питання вирішує з огляду на свої індивідуальні позиції. Разом з тим під впливом об'єктивних економічних закономірностей, які визначають господарську діяльність людей, вони змушені шукати єдине рішення. Усе це допомагає студентам зрозуміти суть економічних перетворень, сприяє виробленню у них практичних дій, спрямованих на вибір оптимального економічного варіанта господарської діяльності.

Ділові ігри навчають не тільки усному діловому спілкуванню, але й практичному застосуванню писемної мови. Студенти пишуть ві-

повіді на ділові листи англійською мовою, відповідають на запрошення, складають різні заяви, заповнюють митні декларації.

Ділові ігри, ставлячи перед студентами імітаційно-практичні завдання, сприяють розширенню проблемності викладання, істотно підвищують зацікавленість аудиторії у вивченні теоретичного матеріалу. Моделюючи причетність студентів до певних виробничих ситуацій, гра не дозволяє аудиторії розслабитися, постійно тримає її увагу, змушує думати, інтегрувати отримані знання, спонукає студентів до активної навчально-пошукової діяльності.

Таким чином, ділові ігри є імітацією трудової діяльності, а також окремих сторін життя. Учасників гри не стримує відсутність реальних матеріальних знарядь і засобів імітованої діяльності — все це замінює уява. У результаті ділової гри розвиваються творчі здібності студентів [2].

Зіставляючи ділові ігри з традиційними формами проведення занять з іноземної мови у немовному ВНЗ, можна зробити висновок про те, що ділові ігри мають низку переваг, а саме:

1. У процесі ділової гри досягається вищий рівень спілкування, ніж під час традиційного навчання, оскільки ділова гра реалізує конкретну діяльність (обговорення проекту, участь у конференції, бесіда з колегами).

2. Ділові ігри — це колективна діяльність, яка дає змогу брати у ній активну участь всій групі в цілому і кожному члену групи зокрема.

3. Виконання різноманітних завдань дає конкретний результат, завдяки чому у студентів виникає відчуття задоволення від власних дій, бажання ставити і вирішувати нові завдання.

4. У ділових іграх формуються і виробляються навички налагодження контакту, правильного сприйняття й оцінювання партнера як особистості.

5. Вироблення стратегії та тактики спілкування, а також вибору при цьому найбільш відповідних форм і засобів.

Характерною особливістю активних методів навчання є те, що вони спонукають студентів до спільної діяльності. При цьому їх активність має більш тривалий характер. Активне навчання відрізняється від традиційних методів характером відбору матеріалу і способами організації пізнавальної діяльності студентів.

Ділові ігри мають певні переваги перед іншими методами активного навчання, а саме:

- наявність елементів змагання;
- побудова на основі реальних господарських ситуацій і необхідності їх вирішення;

- взаємодія учасників гри;
- формування у майбутніх фахівців почуття відповідальності перед колективом;
- підпорядкування особистих інтересів громадським (інтересам команди);
- підвищення ролі й обсягу самостійної роботи.

Ділові ігри як метод навчання дають змогу змоделювати певну ситуацію, вивчити її безпосередньо в процесі розгортання.

Виділяють вісім основних якостей, які формуються у діловій грі - це:

1. Уміння спілкуватися на формальній і неформальній основах і ефективно взаємодіяти на рівних.
2. Уміння проявити якості лідера.
3. Уміння орієнтуватися в конфліктних ситуаціях і правильно їх вирішувати.
4. Уміння отримувати й обробляти потрібну інформацію, оцінювати, порівнювати і засвоювати її.
5. Уміння ухвалювати рішення у невизначених ситуаціях.
6. Уміння розпоряджатися своїм часом, розподіляти роботу серед інших, оперативно ухвалювати організаційні рішення.
7. Уміння проявити ділові якості підприємця: ставити перспективні цілі, використовувати сприятливі можливості.
8. Уміння практично оцінювати наслідки своїх рішень, вчитися на своїх помилках.

Отже, ділові ігри формують професійно виражені уміння і навички, активізують творчі здібності особи і можуть бути засобом підготовки не окремих фахівців, а колективу, який, отримавши необхідні знання, легко засвоїть професії, пов'язані з економічними або управлінськими механізмами.

Застосування ділових ігор дає змогу виявити і прослідкувати особливості психології учасників. Психологічна діагностика у процесі ділової гри стає можливою завдяки таким моментам. Незважаючи на те, що ігровий процес підкоряється певним правилам, він відрізняється відносною невизначеністю розвитку. У результаті знімаються деякі обмеження поведінкових реакцій і учасники ділової гри ухвалюють такі самостійні рішення, в яких найбільшою мірою виражені їх психічні та соціально-психологічні характеристики. Ці характеристики виявляються в емоційному ставленні до ігрової ролі, прагненні (або його відсутності) до ідентифікації з нею і виборі засобів для її реалізації. За такої організації навчального процесу стає можливою і психологічна

діагностика особових характеристик представників групи. Тобто за допомогою ділової гри можна визначити таке:

- рівень ділової активності гравця;
- наявність тактичного або стратегічного мислення;
- швидкість адаптації у нових умовах (включаючи експериментальні);
- здатність аналізувати власні можливості та вибудовувати відповідну лінію поведінки;
- здатність прогнозувати розвиток процесів;
- здатність аналізувати можливості й мотиви інших людей, впливати на їхню поведінку;
- стиль керівництва, орієнтацію при ухваленні рішень у грі “на себе” або “на користь команди” і багато іншого.

Але на підготовчому етапі має важливе значення попередня діагностика особливостей окремих представників групи. Ця діагностика необхідна для здійснення найбільш оптимального підбору учасників гри. Таким чином, до складу групи експертів бажано включити тих, для кого характерний аналітичний склад мислення, хто, незалежно від особистих схильностей, здатний оцінювати події, що відбуваються, і хто об'єктивно підходить до ухвалення рішень. Старшими краще обрати тих, хто має організаторські здібності, але не має прагнення до припониження оточуючих [4].

Слід зазначити, що вже на початку гри важливо створити атмосферу взаємної довіри, це дозволить учасникам контролювати і виправляти свою поведінку. Якщо в групі немає атмосфери розуміння і підтримки, то зменшується здатність її учасників точно розуміти мотиви, цінності та емоційний стан кожного. У таких умовах учасники ділової гри створюють ілюзію взаємодії і використовують обережну стратегію ухвалення рішень. Наукова література вказує на два способи створення довірливої атмосфери в групі: заміна навколишніх висловів описовими і переорієнтація поведінки контролю на спільне вирішення проблем [6]. Досягнення взаємного розуміння і довіри учасниками ділової гри, їх зацікавленість у саморозвитку забезпечується одним із принципів організації ділової гри — принципом добровільної в ній участі.

Висновки. Аналізуючи принципи розробки, застосування ділової гри у навчально-виховному процесі, можна зробити висновок про те, що в них значною мірою доповнюються і вдосконалюються такі характеристики ролевих ігор: ситуативність, тематичність, моделювання природного мовного спілкування, здійснення навчальної діяльності за допомогою ігрової — колективна діяльність, реалізація принципу виховного навчання.

У процесі вивчення мови методами ділової гри забезпечується формування комунікативної компетенції студентів. Окрім знання іноземної мови, обмеженої рамками спеціальності, студенти мають можливість розвивати свою особистість, формувати необхідні не тільки для професійної діяльності, але і для повсякденного життя навички спілкування з іншими людьми. У зв'язку з цим все більшого значення у навчально-виховному процесі ВНЗ набувають активні методи навчання, які створюють конкретні ситуації у ділових іграх, що забезпечує умови для творчості та навчання творчості.

Список літератури

1. Вербицкий, А. Деловая игра как метод активного обучения [Текст] / А. Вербицкий // Современная высшая школа. – 2002. – № 3. – С. 12–15.
2. Гольдштейн, Я. В. Метод активізації як умова підвищення ефективності педагогічної діяльності [Текст] / Я. В. Гольдштейн // Активізація навчальної діяльності. – 2007. – Вип. 2. – С. 32–36.
3. Козлова, О. Деловые игры и их роль в повышении квалификации кадров [Текст] / О. Козлова, М. Разу – М. : Педагогика, 2008. – С. 255–260.
4. Попова, С. А. Використання ігрових форм як засіб підвищення інтересу до вивчення зарубіжної літератури [Текст] / С. А. Попова // Зарубіжна література. – 2005. – №16. – С. 5–8.
5. Сыроежин И. Очерки теории производственных организаций [Текст] / И. Сыроежин. – М. : Экономика, 2006. – С.76–81.
6. Kennedy G. Conditions for language learning [Text] / G. Kennedy // Focus on the Learner. – Ed. by Y. Oiler and J. Richards. – New Bury. – 2003. – P. 26–31.

Отримано 31.03.2010. ХДУХТ, Харків.

© Л.М. Філіпішина, О.В. Діордіященко, 2010.

УДК 371.3:378.1

К.Ю. Чадасва, канд. іст. наук (*ХДАДМ, Харків*)

І.П. Коршунова, ст. викл. (*ХДУХТ, Харків*)

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Розглядається питання потрібно-мотиваційної сфери особистості студентів, яка впливає на формування їх ціннісних ідеалів та орієнтирів. Акцентується увага на запропонованих у процесі навчання структуру мотиваційних компонентів, елементи мотивації та їх взаємозв'язок з характером навчальної діяльності. Надається характеристика побудови мотиваційної сфери навчання, яка визначає, спонукає, стимулює активність людини.